

Zánik manželství, separace, zplatnění, jiné procesy

Monika Menke

Schéma probírané látky

1. Zrušení platně uzavřeného manželství (CIC kán. 1141–1150, CCEO kán. 853–862)
2. Odloučení manželů za trvání manželství (CIC kán. 1151–1155, CCEO kán. 863–866)
3. Zplatnění manželství (CIC kán. 1156–1165, CCEO kán. 843–852)
4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Protože se právní úprava v obou kodexech shoduje, dále odkazujeme jen na CIC.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: přehled

- Církev hájí nerozlučitelnost manželství, kterou ukazuje jako jednu z jeho podstatných vlastností. Vždy trvá na absolutní vnitřní nerozlučitelnosti manželství, na druhé straně v některých přesně vymezených případech ukazuje na možnost oprávněného zásahu zvenčí ze strany církevní autority, učí tedy o relativní vnější rozlučitelnosti manželství. Hranici této moci církve dává božské právo: na základě biblické zásady „co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“ (srov. Dt 24,1; Mt 19,6) nepodléhá žádné lidské moci, tedy ani moci papežské, svátostné dokonané manželství (kán. 1141).

Vymezení konkrétních situací, v nichž může církev zrušit neboli rozloučit platné manželství, vychází z božského práva a je precizováno církevním právem. Jde o tyto možnosti:

- nedokonané manželství;
- pavlovské privilegium (privilegium Paulinum);
- privilegium výběru manželky či manžela;
- privilegium zajetí (privilegium captivitatis);
- zrušení manželství v prospěch víry (tzv. privilegium Petrinum).

Z hlediska systematického je třeba poznamenat, že – s výjimkou situace nedokonaného manželství – se jedná o rozloučení manželství ve prospěch víry pokřtěného partnera, jsou to tedy vše privilegia v prospěch víry (privilegium fidei), a proto se na ně vztahuje přednost víry (favor fidei) jmenovaný v kán. 1150 – a proto je lze uplatnit i v případě pochybnosti, není-li výslovně stanoveno jinak.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: nedokonané manželství

Nedokonané manželství (kán. 1142)

- Tato otázka byla specifikována ve 12. stol. spolu s řešením otázky, která skutečnost je příčinou vzniku manželství (spor mezi konsensuální teorií a kopulační teorií). Po autoritativním vyřešení tohoto sporu bylo jasně stanoveno, že platné manželství vzniká okamžikem výměny manželského souhlasu provedeného náležitým způsobem; manželství je však zaměřeno na celostní, tedy i tělesné společenství muže a ženy a na zplození a výchovu potomstva. Pokud nedojde k tělesnému spojení manželů lidským způsobem, není manželství integrální.

Proto již od středověku uplatňovali papežové svou moc cestou dispense rozvázat takové manželství, pokud tu byl další závažný důvod bránící manželskému soužití, a rezervovali tuto moc pouze nositelům papežského úřadu. Použití této moci je vnitřně vázáno na cíl, kterým je dobro věřících jako jednotlivců i společenství (církve).

Pro uplatnění této dispense, na kterou není právní nárok, musí být splněny tyto podmínky:

- žádost podají buď oba manželé, nebo alespoň jeden z nich (i proti vůli druhého manželského partnera);
- oba manželé, anebo alespoň jeden z nich, jsou pokřtěni – tím je dána možnost takto zrušit i manželství nekatolických partnerů;
- je třeba zjistit fakt nedovršení (inkonsumace) manželství – na to existuje zvláštní informační řízení v procesním právu, které se koná na úrovni diecéze (kán. 1697–1706);
- musí existovat další závažné důvody bránící manželskému soužití;

Akta informačního řízení se spolu s vyjádřením biskupa zašlou Apoštolskému stolci (konkrétně Římské rotě), která je posoudí a připraví návrh papeži na udělení dispense.

Pokud by však vyvstala jistota či pravděpodobná pozitivní pochybnost o tělesné neschopnosti jednoho z manželů, je třeba zahájit řízení o prohlášení manželství za neplatné od počátku.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: privilegium Paulinum

Pavlovské privilegium (privilegium Paulinum – kán. 1143–1147. 1150)

Základem tohoto privilegia je text 1 Kor 7,10-15: „Těm, kdo žijí v manželství, nařizují ne já – ale Pán: Žena ať od svého muže neodchází. ¹¹Odejde-li však přece, musí zůstat neprovdaná, anebo se opět se svým mužem smířit. Právě tak se muž nesmí se svou ženou rozvést. ¹²Ostatním pravím já, ne Pán: Má-li některý bratr ženu nevěřící, která však s ním chce žít dále, ať se s ní nerozvádí. ¹³A jestliže některá žena má muže nevěřícího, který však s ní chce žít dále, ať se s ním nerozvádí. ¹⁴Nevěřící muž je totiž posvěcen skrze (svou) ženu a nevěřící žena je posvěcena skrze (svého) muže. Jinak by vaše děti byly nečisté, ale ony přece jsou čisté. ¹⁵Chce-li však nevěřící strana odejít, ať jde. V takovém případě ani bratr, ani sestra nemohou být vázáni jako otroci. Vždyť Bůh nás povolal k pokoji!“ Protože je prakticky nemožné zavést jednoznačné kritérium pro rozlišení „věřícího“ a „nevěřícího“ a protože přijetí křesťanské víry je (obvykle, ve většině případů – zvláště během dějin církve) provázeno přijetím křtu, je v právní mluvě řeč o osobách pokřtěných a nepokřtěných.

Toto privilegium umožňuje zrušení (rozvázání) nesvátného manželství, a to ve prospěch možnosti života z víry v novém manželství; život z víry v novém manželství tu jako nadpřirozená hodnota dostávají přednost před přirozeným platným manželství, ale pouze za určitých okolností. Proto se vyžaduje:

- manželství spolu uzavřeli dva nepokřtení nupturienti (kán. 1143 § 1);
- jeden z nich se nechá pokřtít (kán. 1143 § 1), přičemž druhý partner zůstává nepokřtený;
- nepokřtený partner odejde z manželství (hned, nebo po určité době po křtu svého partnera, příp. i před křtem), a to bez spravedlivé příčiny (kán. 1143 § 1);
- ve všech případech nesmí pokřtený partner (tedy po svém křtu) dát nepokřtenému partneru důvod k odchodu (1 Kor 7, 15: „Chce-li nevěřící strana odejít, ať jde.“, nikoli: „nechceme-li ho, vyžeňme ho!“);
- nepokřtený partner je dotazován (interpelován), zda chce sám přijmout křest (a tedy žít dále křesťansky s pokřteným partnerem), nebo alespoň jako nepokřtený pokojně žít s pokřteným partnerem „bez urážení Stvořitele“ (*sine contumelia Creatoris*), tj. se zachováním morálních zásad a náboženské tolerance (kán. 1144) – tento dotaz koná pod autoritou místního ordináře; pokřtené strany (kán. 1145 – obvykle cestou církevního soudu, výjimečně jinou cestou, i soukromou, vždy ale tak, aby byl zaznamenán dokazatelný výsledek).

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: privilegium Paulinum

Tento dotaz se koná zpravidla až po křtu. Ze závažného důvodu může místní ordinář dovolit, aby se konal již před křtem, anebo na základě seznámení se s okolnostmi od něj může dispenzovat, pokud je zřejmé, že jej nelze uskutečnit, nebo bude bez užitku.

Zde vyvstává především otázka těch původně nepokřtěných manželů, jejichž manželství se rozpadlo a teprve poté dojde ke konverzi jednoho z nich, který chce žít v novém manželství křesťansky. I zde se toto privilegium aplikuje – a právě zde je mnohdy potřebné zjistit situaci ještě před křtem, anebo od interpelace ustoupit.

Pokřtěný partner získává právo uzavřít nový sňatek, pokud:

- druhý partner odpověděl záporně;
- druhý partner neodpověděl v dané lhůtě vůbec – v tom případě se předpokládá záporná odpověď.

V tom případě na základě oznámení místního ordináře smí pokřtěný partner uzavřít nové manželství, a to jak s katolickým nupturientem, tak i nekatolickým (pokřtěným či nepokřtěným) při zachování příslušných předpisů.

Velmi důležité je, že se tu hovoří o právu uzavřít nové manželství (*ius habet ad novas nuptias contrahendi*) – uplatnění tohoto privilegia tedy není chápáno jako milost, na niž není nárok.

Je vidět, že právo tu dává přednost možnosti žít křesťansky v novém manželství před zachováním platného nesvátostného manželství – toto privilegium se těší přízni práva.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: privilegium výběru manželky či manžela

Privilegium výběru manželky či manžela (kán. 1148) – není obvyklé v našem prostředí

- Tento kánon kodifikuje řešení situace polygamních kultur, kdy se nepokřtěný polygamní partner s více nepokřtěnými „manželskými“ partnery stane katolickým křesťanem: má právo vzít si svou první ženu (muže), anebo si ponechat ze svých manželek (manželů), kterou (kterého) chce, je-li pro něho tvrdé setrvat s první (prvním) z nich; ostatní musí propustit.
- Nové manželství se uzavírá až po křtu, a to legitimní formou (obvykle kanonickou formou, není-li od ní dána dispens).
- I zde musí být zachovány přirozené závazky – tj. výchova dětí a zabezpečení legitimních nároků propuštěných manželek (manželů). Protože by to druhé mohlo překračovat možnosti žadatele, a tím mu bránit ve křtu, je tato starost svěřena místnímu ordináři.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: privilegium zajetí nebo pronásledování

Privilegium zajetí (privilegium captivitatis – kán. 1149 – není obvyklé v našem prostředí

- Toto privilegium je pro nás dost exotické; vzniklo v 16. stol. pro situaci otroků či zajatců, kteří byli uvrženi do otroctví (zajetí) bez možnosti vrátit se někdy ke své rodině a přijali křest v katolické církvi (především afričtí černoši deportovaní do Ameriky).
- Řeší jejich manželskou situaci tak, aby nyní mohli žít v novém manželství křesťanským způsobem. Podmínky pro uplatnění tohoto privilegia jsou tyto:
- manželství bylo uzavřeno mezi dvěma nepokřtěnými nupturienty;
- jeden z nich přijal křest v katolické církvi;
- nachází se v situaci, že kvůli zajetí nebo pronásledování se nemůže vrátit ke svému manželskému partneru;
- není podstatné, jestli druhý manželský partner přijal křest, nebo nikoli – podstatné je, že po eventuálním křtu obou nebylo manželské soužití (manželství není jako svátostné dokonáno) a není možnost je obnovit.

Za této situace se povoluje nové manželství, jehož uzavřením se rozvazuje (ruší) předchozí manželství.

V kodexu není sice výslovně stanoveno, která autorita je kompetentní toto dovolení udělit, lze však usuzovat, že je to v kompetenci místního ordináře, a to z těchto důvodů:

- v CIC/1983 není stanoveno, že by tato pravomoc byla vyhrazena Apoštolskému stolci, a přitom ustanovení tohoto kodexu v souladu se závěry II. vatikánského koncilu kladou velký důraz na postavení diecézních biskupů a obvykle pravomoci svěřují jim;
- v konstituci papeže sv. Pia V. z r. 1571 je jednoznačně řeč o biskupech jako osobách, které jsou odpovědné za provádění tohoto privilegia;
- legislativa CIC/1983 je pouze přeformulovanou dřívější legislativou, a proto se na základě principu vyjádřeném v kán. 6 § 2 interpretuje toto nařízení dle dosavadní kanonistické tradice.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: tzv. privilegium Petrinum

Privilegium ve prospěch víry (tzv. privilegium Petrinum – není v kodexu)

Toto privilegium není uvedeno v kodexu, ačkoli mu byl ještě ve schématu kodexu v r. 1980 věnován jeden kánon. Poslední instrukci vydala kongregace pro nauku víry 30. 4. 2001; nebyla však publikována v Acta Apostolicae Sedis.

Na rozdíl od tzv. privilegia Paulina se toto privilegium nazývá *Petrinum* nikoli kvůli vazbě na osobu apoštola Petra, ale kvůli vazbě na osobu jeho nástupce – římského papeže, který svou moc odvozuje právě od apoštola Petra.

Toto privilegium dovoluje zrušení nesvátostného manželství v následujících případech:

- manželství uzavřené mezi osobou nepokřtěnou a osobou pokřtěnou mimo katolickou církev do katolické církve nikdy nepřijatou;
- manželství mezi dvěma osobami nepokřtěnými, která nemohou být rozloučena z důvodu privilegií uvedených v kodexu kanonického práva;
- manželství uzavřené před katolickou církví na základě dispenze od překážky různosti náboženství.
- Na zrušení manželství není právní nárok. Pokud se však žádost řádně připraví, potom Apoštolský stolec většinou odpovídá kladně a manželství zruší.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: tzv. privilegium Petrinum

- Způsob uplatnění rozloučení manželství v prospěch víry (tzv. Privilegium Petrinum) podrobně stanoví výše zmíněná instrukce kongregace pro nauku víry *Potestas Ecclesiae* (30. 4. 2001), na niž budeme v dalším textu odkazovat.
- Na základě žádosti, kterou může místnímu ordináři obvykle prostřednictvím faráře podat jeden z manželských partnerů, je na úrovni diecéze (obvykle prostřednictvím církevního soudu) vedeno informační řízení, v němž se musí prokázat požadované předpoklady pro udělení privilegia (čl. 3).
- Základní podmínky (*conditiones sine quibus non*) jsou (čl. 1):
 - alespoň jeden z partnerů nebyl v době sňatku pokřtěn;
 - po eventuálním křtu nepokřtěné strany (oba již jsou pokřtěni!) nebylo manželství dovršeno – tím je zaručena možnost uplatnění církevní moci, která se již nevztahuje na svátostně završené manželství;
 - v nově zamýšleném manželství je možnost křesťanského života a výchovy dětí, a proto v případě zamýšleného dalšího (nového) nesvátostného manželství musí nejen pokřtěná strana *písemně* poskytnout záruku, že se bude varovat ztráty katolické víry (srov. kán. 1125), ale i nepokřtěná nebo mimo katolickou církev pokřtěná strana musí poskytnout **písemné** záruky o tom, že je připravena dát katolické straně svobodu žít podle své víry a katolicky pokřtít i vychovat děti.
- Je tu ale jeden podstatný rozdíl oproti pavlovskému Privilegiu (*privilegium Paulinum*): v tomto případě se nevyžaduje, aby došlo ke konverzi u jednoho z partnerů žijícího v manželství, o jehož rozvázání se žádá – na základě principu přízně víry (*favor fidei*) se toto privilegium uplatňuje i v prospěch třetí osoby, která je katolík a chce žít v náležitém křesťanském manželství. V tomto bodě je zákonodárce náročnější, než tomu je u smíšeného manželství nebo u manželství mezi katolickým a nepokřtěným nupturientem. Srov. výše v této publikaci body 3.2.4 *Překážka různosti náboženství* (kán. 1086) a 3.3.2 *Smíšená manželství* (kán. 1124–1129).

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: tzv. privilegium Petrinum

Dále se požaduje (čl. 4–5. 7–8):

- nemožnost obnovit společný život v manželství, které ztroskotalo;
- aby žádající strana nebyla výlučným či převažujícím viníkem ztroskotání manželství;
- aby osoba, s níž má být uzavřeno nebo zplatněno manželství, nezavinila rozpad manželství;
- musí se sledovat dopad eventuálního rozloučení manželství, zda ne-vznikne nebezpečí veřejného pohoršení nebo údivu;
- aby strana, která žádá o rozloučení sociálně zajistila opuštěného man-žela a děti a aby se postarala o náboženskou výchovu dětí;
- aby katolická strana, s níž má být nové manželství uzavřeno, žila podle křesťanského slibu a pečovala řádně o rodinu;
- jedná-li se o katechumena, má být morální jistota, že křest skutečně přijme a že jeho konverze je upřímná (radí se sňatek odložit až na dobu po křtu, aby nešlo o záminku);
- ohledně žádosti o rozloučení kanonického manželství, které bylo uzavřeno po obdržení dispenze od překážky různosti náboženství, se vyžaduje navíc: **a)** aby v případě, že podává žádost katolická strana, uzavřela manželství pouze s pokřtěným nupturientem, **b)** aby v případě, že podává žádost dosud nepokřtěný partner (z tohoto prvního manželství), hodlal přijmout křest a uzavřít manželství s pokřtěným nupturientem – v tom případě je třeba vyloučit pochybnosti o upřímnosti obrácení.
- Pokud během řízení vznikne pochybnost o platnosti manželství, má se to zaznamenat v aktech tohoto informačního řízení.
- Po skončení informačního řízení se zašlou předepsaným způsobem vypracovaná a ověřená akta spolu s míněním obhájce svazku a biskupa (čl. 11–25) Apoštolskému stolci (Kongregaci pro nauku víry). Ta po prozkoumání (a případném doplnění) předá se svým vyjádřením akta papeži, který tu má rozhodující slovo.

Pokud papež manželství rozváže, je manželství rozvázáno okamžikem účinnosti rozhodnutí, tj. bez ohledu na uzavření nebo neuzavření nového manželství.

1. Zrušení platně uzavřeného manželství: tzv. privilegium Petrinum

Milost (výhoda) privilegia Petri-na se uděluje pro konkrétní manželství jen jednou (čl. 6) – nesmí být na základě tohoto privilegia ani podána (natož kladně vyřízena) žádost o rozloučení manželství, jehož uzavření umožnilo uplatnění právě tohoto privilegia. (Jinak řečeno: pro jedno konkrétní manželství se smí privilegium Petrinum uplatnit pouze jednou – buď pro jeho vznik, nebo pro jeho zánik.)

- Kde je možné, aby manželství bylo rozloučeno z jiného právního důvodu anebo byla prokázána jeho neplatnost od počátku, je třeba tomu dát přednost.
- *Rozšiřující text; Požadované znalosti pro předmět Církevní právo pro jáhenskou službu*

Zaznamenání zrušení platně uzavřeného manželství (kán. 1685. 1706)

- Skutečnost zrušení platně uzavřeného manželství musí být zapsána v poznámce v matrice sezdaných i v matrice pokřtěných, protože jde o právně významnou skutečnost, mající za následek možnost uzavření nového manželství nebo vstup do stavu trvale vyžadujícího život bez manželství (zasvěcený život, celibát).
- Tato povinnost zavazuje ordináře místa, kde bylo manželství uzavřeno; je pak jeho záležitostí, jakým způsobem bude skutečnost nahlášena a záznam proveden.
- Obdobně je třeba postupovat v případě, že dojde k prohlášení manžela za mrtvého (kán. 1707).

2. Odloučení manželů za trvání manželství (separace)

- Jednou ze skutečností, kterou manželé při sňatku slibují, je vytrvání v životním společenství v dobrém i ve zlém – proto jsou morálně i právně vázáni ke společnému životu (*convictus coniugalis* – kán. 1151). Na druhé straně nastávají situace, kdy je naplnění této povinnosti již morálně nemožné, anebo je navíc spojeno s velkým nebezpečím; právo to vyjadřuje obratem: „pokud je neomlouvá legitimní důvod“ (kán. 1151).
- Protože je tento slib dán před církví, církev také stanoví postup, jak v těchto situacích reagovat. Dodržení tohoto postupu je přinejmenším právně nutné, na základě morálních zásad se posuzuje morální závaznost tohoto postupu – nebo lépe řečeno, neexistují-li v některé jednotlivé situaci důvody, které od tohoto postupu alespoň dočasně omlouvají. Úřední posouzení církví dává nejen oporu pro svědomí, ale také jasný podklad pro otázku přistupování ke svátostem, kdy to není – díky úřednímu posouzení ordinářem – dáno pouze na uvážení jednotlivých farářů či jiných duchovních, kteří v tom bohužel mohou zastávat i nepatřičné postoje.
- Není zanedbatelné, že se z pastoračních důvodů má reprezentant církve snažit o usmíření manželů – a někdy k tomu napomůže právě to, že jejich situaci posoudí třetí osoba, která může sama napomoci nebo pomoc zprostředkovat. Kromě samotných manželů je navíc vždy třeba uvážit dobro dětí.
- I v situaci, že církev posoudí, že je nemožné či nespravedlivé za současných okolností trvat na manželském soužití, samotné pouto manželství dále trvá a po zániku důvodů má být obnoveno.

2. Odloučení manželů za trvání manželství (separace)

Církevní právo uvádí dvě skupiny důvodů pro odloučení manželů:

- neodpuštěné cizoložství (kán. 1152);
- pokud druhý partner ohrožuje po stránce tělesné či duševní partnera nebo děti nebo dělá společný život nesnesitelným.

Po dobu odloučení manželů je nutné se vhodně postarat o náležité zaopatření a výchovu dětí (což však někdy je možné účinně pouze cestou sekulárního rozvodu – srov. situaci rozvedených bez nového partnera).

Jestliže tyto příčiny pominou, má být manželské soužití opět obnoveno, pokud místní ordinář neusoudí jinak (často již bývá společenství osob natolik rozvráceno, že návrat k manželskému soužití je prakticky nemožný, nebo je spojený s hrdinským úsilím, k němuž však nelze nikoho zavazovat).

2. Odloučení manželů za trvání manželství (separace)

Neodpuštěné cizoložství

- *Porušení manželské věrnosti tělesným způsobem je jednak závažným narušením manželského slibu (což vyvolává reakci u druhého partnera), jednak však velmi často také manifestací závažnějšího narušení manželského společenství. Musí se však jednat o cizoložství úplné po stránce materiální (sexuální styk), formální (dobrovolnost – ne tedy násilí, v omámení apod.) a morálně jisté (nestačí tu pouhá pochybnost o věrnosti či podezření na nevěru).*
- *I za této situace díky Boží milosti zůstává možnost obnovy a znovunavázání společenství života, a proto jsou k němu manželé vybízeni na prvním místě. Odpuštění může být výslovné, anebo mlčky, především pokračováním v soužití – právně se předpokládá odpuštění, pokud neprovinivší se partner poté, co se o cizoložství dověděl, se svým partnerem sexuálně žije, a také pokud spolu setrvávají po dobu šesti měsíců od notifikace cizoložství; tato presumpce je vyvratitelná.*
- *Jestliže však neprovinivší se manžel nechce dále žít se svým partnerem, má právo na odloučení za těchto předpokladů:*
 - *nedošlo k odpuštění výslovně ani mlčky;*
 - *pokud s cizoložstvím nesouhlasil nebo k němu nezavdal příčinu (nevlídností, neodůvodněným odmítáním sexuálního styku apod.);*
 - *pokud sám nespáchal cizoložství (kán. 1152 § 1).*
- *Do šesti měsíců je poškozený partner povinen předložit věc (obvykle prostřednictvím faráře) místnímu, aby věc posoudil, pokusil se manžele přivést k odpuštění a – pokud se to ukáže neúčinným – rozhodl, zda má dále trvat odloučení, nebo ne (obvykle tu dávají odborné vyjádření ordinářem oslovení členové církevního soudu). Pokud odloučení schválí, chápe se toto povolení jako **svou povahou trvalé**; přesto se má ordinář snažit hledat prostředky k tomu, aby toto odloučení fakticky nebylo trvalé, aby mohlo dojít k odpuštění (kán. 1152 § 3) – to je však někdy bohužel prakticky již nemožné.*

2. Odloučení manželů za trvání manželství (separace)

Ohrožení partnera nebo dětí, nesnesitelnost společného života

- *Jedná se o zvlášť závažné narušení manželského soužití, kdy fyzické nebo psychické násilí (v různých for-mách, včetně ponižování nebo fyzického či mravního nebezpečí pro děti) anebo další závažné důvody (např. psychická choroba) činí společné soužití nemožným. V tom případě je povinnost předložit věc místnímu ordináři, který ji má posoudit a rozhodnout o dalším postupu (obvykle tu dávají odborné vyjádření ordinářem oslovení členové církevního soudu).*
- *Pokud však hrozí nebezpečí z prodlení (nebezpečí zabití, ublížení na zdraví apod.), je odloučení možné ihned na základě uvážení a rozhodnutí samotného ohroženého partnera. Zůstává však povinnost předložit věc místnímu ordináři, který dále rozhodne.*

Pokud odloučení schválí, udělá to:

- *na určitou dobu;*
- *na neurčitou dobu;*
- *nikdy však – s ohledem na možnost pozitivních změn a sílu Boží milosti – natrvalo. Toto povolení se tedy vždy chápe jako **svou povahou přechodné**.*
- *Jestliže tyto příčiny pominou, má být manželské soužití opět obnoveno, pokud místní ordinář neusoudí jinak (kán. 1153 § 2). Často již však bývá společenství osob natolik rozvráceno, že návrat k manželskému soužití je prakticky nemožný, nebo je spojený s hrdinským úsilím, k němuž však nelze nikoho zavazovat.*

3. Zplatnění manželství: přehled

- Řádný způsob – prostá konvalidace
- Mimořádný způsob – sanace

Stává se, že oba manželé nebo jeden z nich dojde k silné pochybnosti nebo dokonce k morální jistotě o neplatnosti svého manželství; většinou tomu předchází období života v dobré víře – putativní manželství. Přitom si přejí zachovat manželské soužití, ale chtějí pro klid svého svědomí dát tyto záležitosti před Bohem a před církví do pořádku – dost často se to stává díky faktické konverzi a snaze o opravdový život s Bohem. V tomto případě se jedná o zplatnění dosud neplatného manželství.

3. Zplatnění manželství: prosté zplatnění

Řádný způsob – prosté zplatnění (prostá konvalidace – kán. 1156–1160)

Pro prosté zplatnění je nutné vždy zjistit:

- která skutečnost je příčinou neplatnosti manželství (rozhoduje tu doba konání sňatku);
- pokud je příčinou manželská překážka, posoudit, zda již pominula, nebo ne; v případě, že nepominula, uvážit možnost jejího odstranění cestou dispense a požádat kompetentní autoritu o udělení dispense;
- v případě vady souhlasu vždy obnovit souhlas alespoň ze strany toho, kdo ji způsobil (pokud souhlas druhého partnera trvá) – viz následující tabulku;
- obnovit souhlas buď kanonickou formou, nebo soukromou formou – v tom případě buď oboustranně, nebo alespoň jednostranně – viz následující tabulku.

Manželství je zplatněno od chvíle nového vyslovení souhlasu (ex nunc).

Zplatnění (konvalidaci) může provést duchovní správce sám, od ordináře si pří-padně vyžádá jen dispens (je-li třeba).

3. Zplatnění manželství: prosté zplatnění

překážka manželství		vada souhlasu		vada formy
veřejná	tajná	veřejná	tajná	vždy
vyžádat dispens, je-li to potřebné a možné	vyžádat dispens, je-li to potřebné a možné	zjistit, kdo vadu souhlasu způsobil	zjistit, kdo vadu souhlasu způsobil	připravit náležitosti k sňatkovému obřadu (prostému!)
obnovit souhlas kanonickou formou (obvykle prostým způsobem)	obnovit souhlas soukromě (např. v sakristii, na faře, doma), a to i vlastními, ale jednoznačnými slovy; obnova buď oboustranná, eventuálně jednostranná, pokud je jisté, že souhlas druhého partnera byl dán a trvá	obnovit souhlas kanonickou formou (obvykle prostým způsobem)	obnovit souhlas soukromě (např. v sakristii, na faře, doma), a to i vlastními, ale jednoznačnými slovy; obnova buď oboustranná, eventuálně jednostranná ze strany toho, kdo způsobil vadu souhlasu, pokud je jisté, že souhlas druhého partnera byl dán a trvá	obnovit souhlas kanonickou formou (obvykle prostým způsobem)

3. Zplatnění manželství: zplatnění v základu (sanace)

Základní popis

- Zplatnění v základu (sanace) je zplatnění právním aktem (rozhodnutím) církevní autority, aniž by došlo k obnově slibů. Používá se tam, kde nelze řádně provést prosté zplatnění, tedy nelze obnovit manželský souhlas, především v těchto situacích:
- je potřebná obnova souhlasu kanonickou formou, ale jeden z partnerů to odmítá, anebo není vhodné jej o to žádat nebo jej o skutečnosti neplatnosti manželství zpravovat (obzvláště v situaci odmítání všeho náboženského nebo církevního);
- obnovu manželského souhlasu odmítá ten partner, který je příčinou tajné vady souhlasu, anebo je nevhodné jej o to vůbec žádat (obzvláště v situaci odmítání všeho náboženského nebo církevního);
- obě strany nevědí o neplatnosti manželství, kterou objevila třetí osoba, a není vhodné je o této skutečnosti zpravovat – především v situaci, kdy neplatnost zapříčinil svou nedbalostí duchovní, který vedl předsňatkové řízení anebo který je oddával.

3. Zplatnění manželství: zplatnění v základu (sanace)

Základní podmínka – trvání souhlasu

Protože manželský souhlas je konstitutivním prvkem manželství, nelze jej žádnou lidskou mocí (ano mocí papeže) nahradit. Proto je naprosto nezbytné **trvání manželského souhlasu** v době, kdy je uplatněno zplatnění v základu, což může být za situace:

- manželský souhlas byl od počátku (od sňatku) dán a stále trvá (oboustranně);
- manželský souhlas byl od počátku (od sňatku) dán, potom (alespoň jedním partnerem) odvolán, ale znovu dán, takže nyní trvá (oboustranně);
- manželský souhlas nebyl na počátku (při sňatku) dán alespoň jedním nupturientem, ale byl dán později a nyní trvá (oboustranně).

Je nutno získat morální jistotu o trvání manželského souhlasu. Protože se tento způsob zplatnění uplatňuje vždy na žádost jednoho partnera, lze od něho získat jasné prohlášení, že jeho souhlas trvá. Získání morální jistoty o trvání manželského souhlasu druhého partnera je možné např. soukromým dotazem buď faráře, anebo žádajícího partnera (je lépe, aby to mohlo být dosvědčeno).

Pokud se zjistí existence manželské překážky, je nutno požádat kompetentní autoritu o dispens. Dle kán. 1161 § 1 sanace obsahuje dispens od překážky, pokud existuje, a od kanonické formy, pokud nebyla dodržena.

3. Zplatnění manželství: zplatnění v základu (sanace)

Sanující autorita a účinnost zplatnění

Jak již bylo naznačeno, zplatnění v základu lze provést i tehdy, když o tom jeden z partnerů, výjimečně i oba partneri nevědí. Vždy tu však musí existovat náležitý důvod, především dobro manželů a/nebo dobro dětí.

Zplatnění v základu (sanaci) nemůže platně provést farář sám, musí o ně žádat:

- Apoštolský stolec, je-li potřebná dispens od takové překážky, kdy dává dispens pouze Apoštolský stolec, anebo jedná-li se o neplatnost manželství z důvodu nedispensovatelné překážky (práva přirozeného nebo božského pozitivního), která již pominula;
- diecézního biskupa (*pozor, zde to má doc. Němec na s. 164-165 skript nepřesně!, kodex kán. 1165 § 2 říká výslovně diecézního biskupa. Generální vikář by mohl sanovat pouze v případě, že by mu tato konkrétní pravomoc byla delegována od diecézního biskupa. Tzn. dělal by to na základě ne své vlastní tj. řádné zástupné moci jako ordinář, ale na základě moci zástupné delegované od biskupa*), a to i v případě, že manželství je neplatné z více důvodů zároveň;
- vždy však je možno se obrátit na Apoštolský stolec – ten je kompetentní pro všechny případy zplatnění v základu.

Kanonická účinnost zplatnění je zpětná (*ex tunc*): obvykle od sňatku; od jiného okamžiku pouze tehdy, pokud tu byla:

- nedispensovatelná překážka, která pak odpadla – v tom případě od okamžiku zániku překážky;
- když nebyl dán náležitý manželský souhlas při sňatku, ale později – v tom případě od okamžiku dání náležitého souhlasu.
- Tato zpětná platnost je ovšem pouze po linii právní, nikoli po linii mravní – dosavadní jednání partnerů je třeba morálně hodnotit bez závislosti na faktu nynějšího zplatnění v základu.

4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Důvodem neplatnosti manželství mohou být i vady právního úkonu spočívající v následujících situacích:

- **násilí, výhružky** (jde o jednání, kdy vůle jednajících osoby není svobodná, projev vůle o vstupu do manželství byl učiněn pod nátlakem spočívajícím v užití násilí nebo vyhrožováním násilím);
- **omyl**, týkající se **totožnosti jednoho ze snoubenců** (sňatek s osobou, která předložila cizí nebo padělaný doklad totožnosti, např. sňatky s cizinci, uprchlíky);
- **omyl** týkající se **povahy sňatečného právního jednání** (např. snoubenec se domnívá, že jde o jiný církevní úkon než o uzavření manželství).

Právo manžela uplatnit neplatnost manželství **zanikne uplynutím jednoho roku** ode dne, kdy se o rozhodné skutečnosti dozvěděl.

4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Jednotlivé případy konvalidace manželství

a) Dvojí manželství

- Manželství se stane platným, jestliže dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.

b) Příbuzenský vztah – nemůže konvalidovat

c) Nedostatek věku

- Manželství se stane platným, jestliže nezletilý manžel již dovršil 18 let.

d) Těhotenství snoubenky

- Manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud bylo uzavřeno nezletilým, který není plně svéprávný, nebo osobou, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena, a bylo počato dítě, které se narodilo živé.

e) Duševní porucha

- Soud nevysloví, jestliže zdravotní stav manžela omezeného ve způsobilosti k právním úkonům nebo stíženého duševní poruchou, je slučitelné s účelem manželství.

f) Vada právního úkonu

- Právo manžela uplatnit neplatnost manželství z důvodu vady právního úkonu zanikne uplynutím jednoho roku ode dne, kdy se o skutečnosti dozvěděl.

4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Důsledky zplatnění manželství v českém právu

- právní následky neplatnosti manželství v některých případech nenastanou, pokud do doby, než soud o neplatnosti manželství rozhodne dojde k odstranění okolnosti (vady), která původně neplatnost způsobovala.
- Konvalidace manželství nastává „ex nunc“, tj. až od okamžiku, kdy byly splněny podmínky konvalidace.

4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Právní následky prohlášení manželství za neplatné

- Manželství prohlášené za neplatné se považuje za neuzavřené.
- Důsledky:
 - Osobní vztahy mezi manžely: zanikají všechna práva a povinnosti manželů, mění se osobní stav na „svobodný(á)“, jsou povinni používat předchozí příjmení.
 - Majetkové vztahy mezi manžely: platí zde obdobně ustanovení o vypořádání SJM.
 - Vztahy k nezletilým dětem: soud musí rozhodnout o úpravě poměrů k nezletilým dětem stejně jako u rozvodu.

4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Zdánlivé manželství = neexistentní (non matrimonium)

- Nevyvolává žádné právní následky. V případě pochybností rozhodne soud o tom, zda tu manželství je nebo není, rozhodnutí učiní soud i bez návrhu (deklaratorní účinek rozsudku).
- Nemůže se konvalidovat.
- Neprodleně poté, kdy soud určí, že manželství není, rozhodne soud o otcovství ke společnému dítěti i o povinnostech a právech rodičů k němu. Majetkové povinnosti a práva muže a ženy se posoudí jednotlivě podle své povahy. Nelze-li jinak, použijí se ustanovení o bezdůvodném obohacení. V těchto záležitostech je třeba brát ohled na muže nebo ženu jednající v dobré víře, jakož i na práva a právní zájmy společných dětí a třetích osob.

4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Nový občanský zákoník – zdánlivé manželství

- Manželství nevznikne, pokud alespoň u jedné z osob, které hodlaly uzavřít manželství, nebyly v projevu vůle o vstupu do manželství nebo ve sňatečném obřadu nebo v souvislosti s ním splněny takové náležitosti, na jejichž splnění je k tomu, aby manželství vzniklo, nutno bezvýhradně trvat.
- V případě církevního sňatku náleží k těmto náležitostem i skutečnost uzavření sňatku před orgánem oprávněné církve. Neprovádí-li se sňatečný obřad v případě přímého ohrožení života snoubence, jsou těmito skutečnostmi i osvědčení matričního úřadu, že snoubenci splnili všechny požadavky zákona pro uzavření manželství, jakož i že mezi vydáním tohoto osvědčení a uzavřením sňatku uplynula doba nejvýše šest měsíců.

4. Vady manželství v českém rodinném právu a jejich náprava

Jednotlivé případy zdánlivého manželství

Manželství nevznikne, jestliže:

- by ho „uzavřely“ dvě osoby téhož pohlaví;
- *k prohlášení o uzavření manželství byli snoubenci donuceni fyzickým násilím;*
- bylo uzavřeno osobou mladší 16 let;
- oba snoubenci neprojeví souhlasně svou vůli vstoupit do manželství;
- církevnímu sňatku nepředcházelo předoddavkové řízení (nebylo vydáno osvědčení, popř. bylo starší 6 měsíců);
- prohlášení o vstupu učinil zástupce bez platné plné moci;
- bylo uzavřeno před nepříslušným orgánem.